

Pärnu Postimehes 1929 avaldatud Peeter Piiri (1837–1892) mälestusi, Estonia kooliõpetaja Hendrik Holbergi (sünd. 1874) kogutud mälestusi ja end Matkajaks nimetanud inimese mälestusi Abhaasia Estonia küla ja Linda asutamisest 1880. aastatel. Samara. Taga-Kaukaasia: Abhaasia: Suhumi. Estonia asundus. Samara eestlaste väljarändamine Suhumi piirkonda. Peeter Piir. Jaan Kilk. Joosep Rezold. Asundusmaa väljavalimine. Gruusia: Batumi, Khobulethi (Kabileti). Türgi: Kars. Abhaasia: Beslethi (Besletka), Gnadenberg, Neudorf, Linda, Gudauta (Gudauti), Vladimiri küla, Drandi klooster. Estonia küla asutamine. Haigused ja viletsus. Gustav Suits. Jaan Padar. Krimmi eestlased: Jüri Korbmann, Mihkel Öuner ja Jüri Truumann. Hendrik Holberg. Johann Köler (Köhler). Joosep Adamson. Peeter Pint. Estonia küla elanike arv 1921. aastal. Vt. ka [1881–1884 Samara eestlaste väljarändamine Suhumi piirkonda](#). Digiteeris Andres Aule, kirjaviis muutmata.

Pärnu Postimees (nr. 1), 1. jaanuar 1929, lk. 1

Esimesed maakuulajad.

Kuidas eestlased Samaarast Suhumi asusid.

Esimese asuniku Peeter Piiri mälestusi 1880 a.

1860 a. algas suuremal hulgal eestlaste väljarändamine Samaarasse, kuna prohvet Maltsveti tallekesed 1861 a. Krimmi läksid. Hiljem seati sammud Suhumi poole, siis Siberisse ja viimaks Vologdasse. Kuidas Samaara mehed mõttele tulid Suhumi asuda ja hiljem sinna ka asusid, sellest jutustab maakuulaja ja esimene asunik Peeter Piir:

See oli aastal 1880. Kord uut ajalehe pakki avades tõmbas minu tähelepanu J. Retzoldi kirjeldus Taga-Kaukaasiast. Leidus veel mitmeski lehes Kaukaasia kirjeldusi. Et meil meestel Samaaras viisiks oli pikkadel talveõhtutel koos käia juttu vestmas, käidi sagedasti ka minu juures, sest mul oli üle 2000 eestikeelse raamatu ja ajakirja. Ka olin mina esimene Pärnu „Postimehe” tellija ja sellest ajast olen mina iga aasta ajalehte tellinud. — Veel samal õhtul tulid mitmed naabrid meile, kus need kirjad mitu korda läbi lugesime ja veel mitu õhtut aru pidasime. Viimaks otsustati ühisel kulul kaks meest Kaukaasia maad vaatama saata, milleks mind ja Jaan Kilki valiti.

Nüüd oli kõige pealt tarvis Retzoldile kirjutada. Seda meie ka tegime. Ühtlasi kirjutasin ka Tiflisi linna lut. usu õpetajale.

Vahepeal oli juba 60 perekonda üles annud, kes tahtsid parema ja soojema kliimaga asupaika otsida, sest Samaaras oli väga kare ja külm, nagu sealne rahvasõna lausub: „Meil on 13 kuud talvet”. — Nelja nädala pärast tuli õpetajalt vastus, mille ta laskis ühel parunil eestikeeles kirjutada ja kus meile teatati, et maad on määratu palju ja asunikke võetakse healmeel vastu. Nädal hiljem tuli ka J. Retzoldilt kiri, kus soovitati Kaukaasia rännata.

Viibimata võtsime kahekesi maakuulamise teekonna ette. Tiflisis hakkasime Retzoldi otsima, aga paraku, siin määratu suures linnas on isiku leidmine nagu nõela otsimine heinakuhjast. Korraga kuuleme eneste ees eestikeelset hüüdu — keegi eesti neiu oli meid kodukoetud riidest ära tunnud. Meie suureks rõõmuks ütles ta Retzoldi elukohta teadvat. Meie kena saatja viipas vooimehele ja sõit läks tuule kiirusel. Viimaks hakkas meie saatja rääkima, et tema Retzoldi juures teenivat Meie ei võinud uneski aimata, et Retzold Mihailovski gümnaasiumi direktor on, arvasime teda lihtsaks koolmeistriks. Retzold palus meid oma juure lõunele ja pärast lõunat jutustas oma reisidest Kaukaasias ning soovitas mitmed kohad järelvaatamiseks.

Teisel päeval tuli ta meile keelemeheks kaasa ja läksime Kaukaasia kroonumaade valitsusse prii maid kuulama. Kõige rohkem soovitati Karsi ja Batumi ning anti ka kirjad Karsi kubernerile ning Batumi abikubernerile kaasa. Sõitsime siis paari päeva pärast raudteega Batumi, kuhu ka Retzold meiega ligi tuli. Siin võeti meid lahkesti vastu ja soovitati Kabileti linna juure asuda, kuhu ka maad vaatama läksime, Kabilet asub 20 ver. Batumist põhja pool, mere lähedal ja väga kena jõe kaldal, kus rohkesti kalu ja jooks aeglane. Meile meeldis see koht väga ja oleks soovinud ka siia asuda, kui saatjad mitte poleks laitnud — ümberhulkuvad Türgi vangid röövivat ja tegevat elu võimatuks, see olla vana Türgi Siber.

Linna tagasijõudes avaldasime siis soovi Suhumi maad vaatama minna, kuhu ka mõne päeva pärast aurikuga sõitsime, kaasas kiri Suhumi linnavalitsusele. See linn oli Türgi sõja ajal rusuhunnikuks tehtud, nüüd olid mõned majad juba parandatud. Siin otsis Retzold ringkonna (okrug) ülema üles. Teisel hommikul saadeti meid kasaka juhatusel maad vaatama, kuna ametnik Retzoldiga järele lubas tulla. Varsti järgnesid ka paarkümmend kasakat, hambuni sõjariistus, ja nende eesotsas ülem ning Retzold. Peatasime allika juures, mis linnast umbes 3 versta eemal.

See ümberkaudne maa öeldi kõik tühi olevat. Meie olime selle maaga väga rahul. (Praegu on selle maa peal mingreellaste küla „Besletka”, sakslaste küla „Gnadenberg,” sakslaste ja eestlaste küla „Neudorf ja eestlaste küla „Linda”). Nüüd hakkasime uut asumise kohta läbivaatama. Retzold jäi meiega, kuna teised tagasi sõitsid. Siin leidsime määratu suure Greeka pähklipuu, kuhu Jaan Kilk oma ja tulevase asutuse nime „Linda” puukooresse löikas. Teisel päeval sõitsime laevaga Novorossiiski poole, kuna Retzold Batumi poole sõitvat laeva jäi ootama.

Meie tagasijõudmine Samaarasse pani rahva liikuma, sest kõik tahtsid sellest imemaast kuulda. Siin algasidki raskused, millest lähemas numbris.

Samaarast Suhumi.

Kuidas eestlased Suhumi asusid.

Esimese maakuulaja Peeter Piiri mälestusi.

Juba läks pool aastat mööda, kui esimesed maakuulajad Suhumist Samaaras- se tagasi olid jõudnud, aga Samaara eestlaste keskel ei jõutud otsusele. Keegi ei valmistanud reisi vastu, kuigi kiri kirja järele Samaara kuberneril läbi meie vallavalitsusele tuli ja meile ettelõeti. Möödus terve aasta, aga minejaid pol- nud, sest kõigil oli uue väljarändamise himu otsas. Seal tuli Samaara kuber- nerilt kiri, et kui me vabatahtlikult ei lähe, siis kuue kuu pärast viiakse meid vägisi. „Nüüd ei ole enam midagi parata, peab minema,“ ütles rahvas, hakkas kraami müüma ja teele valmistama.

Peagi liikus terve voor, 60 perekonda, Samaara poole, kuhu meie külast sai oma 120 versta. Samaaras istusime laeva ja sõitsime 1000 versta Volgat möö- da Tsaritsõni, siis raudteel 60 versta Kalatsini, sealt Doni jõge mööda Rostovi, siis Kertsini ja lõpuks Suhumi.

Maale astudes olid kõik rõõmsad ja terved. Kohe kolisid asujad oma maa peale, aga kahjuks oli Besletka küla juba parema osa oma alla võtnud . . . Võib olla, oleks see maa meie nõudmise peale tagasi antud, kuid rahvas seas tõusis riid, mis päev-päevalt ikka suuremaks läks. Nõnda et kahe nädala pä- rast kõik linna tagasi läksid ja kõrgele merekaldale laagrisse jäid . . . Seal ela- tasid nad endid paar kuud Samaarast ligivõetud rahast, mida perekonna koh- ta oma 1000—3000 rubla oli. Muist väljarändajast läks 50 versta Suhumist õhtupoole Gudauti linna juure asuma, aga nendest suri seal suurem osa, kuna teised tagasi tulid.

Meie hulgast, kes alles laagris olime, läksid Gustav Suits ja Jaan Padar lõu- napoole, kus kuulu järele kolm vene küla olla, vaatama, kas seal maad saada ja elada võib. Õhtuks jõudnud nad 25 versta Suhumist eemalolevasse Vladi- miri külla. Venelased ütelnud, et sinna ei maksa tulla, nemad isegi olevat kõik näljas ja vaesed, ei jõua tagasi kodumaalegi minna. Isegi öömajale ei ole neid keegi tahtnud võtta. Viimaks halastanud keegi venelane, kutsunud maakuu- lajad oma juure, annud süüa ja seletanud, ärge uskuge nende valet, et vili siin ei kasva. Nad kardavad ainult, et teie siia asute ja maa neile kitsaks jääb.

Teisel hommikul olid mehed linnas tagasi ja peagi oli luba käes Vladimiri küla juures asuda. Et vahepeal surm meie keskel rohket lõikust pidanud, siis oli veel ainult 14 perekonda järel, kes uude külla asusid, sellele nimeks pan- nes „Estonia“. See oli aastal 1882.

Asumine oli õige raske, kuna siin kasvis suur mets ja metsa all paks rohi ja mädanevad sõnajalad. Puud olid teravate väänkasvudega pununud, nõnda et metsast läbi saamine hoopis võimatu. Suure pähklipuu alla tegime okstest ja haisevatest sõnajalgadest onnid, kuhu elama asusime. Kellel veel raha oli, see

palkas omale venelasi abiks, et väikest majakestki teha, mis vihma läbi ei lasse. Järgmisel kevadel oli suurtest perekondadest veel üks ja kaks hinge järel, sest raske malaaria ja kõhu- ning veetõbi nõudsid omi ohvreid. Olid ju sellel talvel nii suured vihasajud, mida harva nähtud. Järgmine suvi oli juba pisut parem, inimesi enam nii palju ei surnud.

Suur oli meie rõõm, kui jõulukuul Krimmist kolm meest: Jüri Korbmann, Mihkel Õuner ja Jüri Truumann siin käisid ja lubasid siia „Estoniasse” asuda. Nüüd alles märkasime meie, kui väheseks me arv siin oli jäänud, sest ennem ei olnud meil aega sellele mõeldagi.

Pärnu Postimees (nr. 5), 7. jaanuar 1929, lk. 1

Uus elu Suhumis.

500 eestlast uut kodu asutamas.

Kogutud mälestusi H. Holberg'ilt.

Lugejad kuulsid juba Peeter Piiri mälestusi esimeste Samaara eestlaste väljarändamisest Suhumi ja uue eestlaste asunduse „Estonia” tekkimisest. Ei ole ka huvitusega asunduse edaspidine käik.

Aastal 1883 augusti kuul käisid J. Retzold ja prof. J. Köhler Krimmis, kus siis Retzold eestlaste Suhumi asumisest kõneles ja seletas, et seal veelgi maad saada on ning et kroonu poolt asumiseks isegi abi antakse. Pika nõupidamise järele saatsidki Krimmi eestlased kolm meest detsembri kuul Suhumi. Need olid Jüri Korbmann, Mihkel Õuner ja Jüri Truumann. Tagasi jõudes tõid nad kaasa suuri pähkleid, õunu, ja muud puuvilja, mis nad Suhumi ümbruses metsades olid korjanud. Jaanuaris 1884 hakkasid maakuutajad oma kraami müüma, nõnda et juba 20 veebruariks Estoniasse jõudsid, kuhu ka mitmed kodumaa perekonnad lisaks tulid.

Neljateistkümmel perekonnal vanemate asunikkude hulgast oli peavari — väikesed toakesed juba ülesehitatud. Mõnel ka katusealused loomade jaoks, mis aga nüüd uutele juuretulistele eluasemeks said. Joosep Adamsoni toas, mis 2 sülda pikk ja poolteist lai, magas iga öö 10—13 meest, maas laud põrandal. Kellel aga ulualust ei jätkunud, need ehtasid omale metsa onnid, kus nad perekonnaga elasid. Samal 1884 aastal, kui asunikkude juurevool kasvas, ehitati Peeter Pinti krundile puust kuur ehk barak, 10 sülda pikk ja 5 sülda lai ning 6 kambriga, kus peavarjuta sisserändajad ulualust leidsid. Kui asunikud oma elumajadesse asusid, jäi barakk tühjaks ja anti elanikkudele nende palvel palvemajaruumiks. Kui 1886 a. koolimaja ehitus algas, lõhuti barakk maha ja tarvitati materjal koolimaja ehitamiseks ära.

Kuni aprilli kuuni oli juba 120 perekonda „Estonia” küla alla üleskirjutatud. Nüüd tuli korraga üle 300 hinge uusi asunikke juure, kelledele aga enam siia

asumiseks luba ei antud, sest et maad ei jätkunud. Need said oma palve peale loa sinna maale asuda, mille esimesed tulijad ära olid põlanud. Mai kuul mõõtis maamõõtja „Estonia” külale 1110 dess. maad 111 perekonna jaoks s. o. 10 dess. perekonnale. Et aga külas palju rohkem asunikke oli, siis võtsid 50 perekonda end Vladimiri küla alla. Kuigi paljud poissmehed, oli kahes külas 500 eestlast. 1921 aastal elas „Estonias” 346 inimest — 330 eestlast ja 16 venelast, kuna hulk maad Drandi kloostrile ära on lõigatud.

Nüüd algas kibe töö Et noor lepa mets kerge oli üles juurida, siis püüdis igaüks maakive abil pisut põldu teha, kuhu maisi (kukuruusi) ja mõned kartulid maha tehti. Mihkel Õun lasknud venelasel dessätini maad üles künda, mille eest 18 rubla võetud, kuid maa olnud rohkem terve kui küntud. Et maa talvel ja kevadel paljas oli, siis kaevati kündmata maa sisse augud kuni 1 arssin vahet, kuhu maisi terad kasvama pandi. Suvel aga, kus sõnajalad ja putked lopsakalt kasvama löid, lämmatasid nad maisi taimed hoopis ära, nõnda et need kes maad labidaga läbi ei kaevanud, ka pea midagi ei saanud, olgu siis, et kukuruusi tihti umbrohost puhastati. Päriskukuruusi sekka kasvab metskukuruus ehk pilliroog, mis taimest peast maisiga pea ühte nägu. Räägitakse, kuidas kord kukuruusi puhastades üks asunik maisi maha raiunud, seda umbrohuks pidades, toredasti haljendava pilliroo aga kukuruusi asemel kasvama jätnud, — eksitus selgus liig hilja.

Pärast külvi mahategemist kestis kibe töö edasi. Ööd kui päevad kostsid kirvehoobid, sest asunikud ehtasid omale maju või puhastasid põldusid, kus juures naised ja lapsed oksid tulle kandsid või abiks olid maad kaevamas. Pühapäeviti koguti kuhugi peresse kokku jutlust kuulama, mida Peeter Vatsar ette luges. Õhtupoolikul kogusid nooremad suure pähklipuu alla, kus ringmänge tehti või tantsiti, kuna sagedasti ka naaberkülades lõbutsemas käidi. Suure sissereändamise tõttu ehitati Suhumi ka palju söögimaju juurde, millel sagedasti eestikeelsed sildid olid, kuigi peremees-mingrellane sõnakestki eestikeelt ei mõistnud.

Pärnu Postimees (nr. 7), 9. jaanuar 1929, lk. 1

Kannatuse aastad Suhumi asunduses.

Paljud varisesid mullapõue.

Matkaja mälestusi.

Kibe töö ja asutamise palavik Suhumis kestis kuni 1884 a. juunikuuni, kus hädapäevad kätte tulid. Ilmad läksid siin õige soojaks — kuni 52 °R Metsaalu-seid täitis halb putkede lõhn, mida ainult Suhumi ümbruses leidub. Rahakopik oli otsas, mille eest enesele korralikku toitu muretseda. Järelduseks oli raske külmtõbi ja kõhutõbi. Paljud püüdsid endid toore puuviljaga toita (metsploome, õunu ja pirne kasvas küla karjamaal veel 1921 aastal roh-

kesti, mis siis veel tol ajal!) Mõned keetsid tooreid ploome ja segasid keedisesse rukkijahu, mida kroonu poolt 4—6 hinge peale üks puud anti, aga kauaks sellest jätkus! Üksikutele inimestele kroonuabi üldse ei antud.

Iga päevaga vähenesid kirvehoobid, sest inimesed jäid haigeks. Viletsust suurendas veel see, et asunikud üksteisest eemal omale varjualust püüdsid ehitada, nõnda et haiguse korral polnud avitajat lähedal. Kellegi asuniku 9-liikmeline perekond jäi haigeks. Juhtumisi tuli lähem naaber neid vaatama, sest mõnda päeva polnud sealt kirvehoope kuulda ega suitsu näha. Terve perekond lamas niiskete sõnajalgade peal maas, ainult hingamine tunnistas, et neil veel elu sees on. Naabri küsimise peale, kas nad kõik haiged on, vastanud ainult vanaema, kes üksi veel meelemõistuse juures olnud, et nad juba mitu päeva nii raskesti haiged on, et keegi tilgakest vett ei saa tuua ja janu kustutada, keel olla suus päris kuiv. Seal toonud naaber ämbri täie vett ja jootnud nad kõik korda mööda läbi.

See on ainult väike pildike viletsustest, mida asujatel esiotsa tuli läbi elada. Paljud muidugi ei jõudnud seda välja kannatada ja pugesid maapõue. Valitsus andis haigetele ka arstiabi, prii rohtusid, hiniini ehk hiinat, nagu seda siin eestlaste keskel nimetatakse. Vahetevahel käis linnast ka arst külas haigeid vaatamas, aga hiniin oli ikkagi pearohi. Kes ei tahtnud tarvitada, sai tapelda. On peavalu, kõht haige — eks hiniin aita. Valutab sõrm — tarvita hiniini. Isegi hilisemal ajal oli estoonlyaste keskel usk kindel, et hiniin kõigis hädades aitab.

Matkaja.